

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Артеменко Олена Вікторівна - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України

Литвин Наталія Анатоліївна - доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки Університету державної фіскальної служби України

В статье исследуются проблемные вопросы, связанные с водными ресурсами, ведь вода является важнейшим компонентом окружающей природной среды. Выяснено, что пользование водными ресурсами в любом случае, должно быть рациональным, ведь по оценкам экспертов, Украина является одной из наименее обеспеченных стран в Европе по запасам водных ресурсов на 1 жителя. Сделан вывод, что необходимо, в условиях, является пересмотр существующего института административной ответственности за правонарушения в сфере использования и охраны водных ресурсов, а именно нужным является повышение существующей системы штрафов и введение принципа «загрязнитель платит», в связи с чем Украина сможет еще больше приблизиться и отвечать требованиям, которые ставит Европейский Союз в государства-члены.

Ключевые слова: водные ресурсы, экологические правонарушения, нарушения в сфере использования и охраны водных ресурсов, административная ответственность, Водная Директива ЕС

Articolul examinează problemele problematice asociate resurselor de apă, deoarece apa este o componentă esențială a mediului natural. S-a aflat că utilizarea resurselor de apă în orice caz ar trebui să fie rațională, deoarece, potrivit experților, Ucraina este una dintre cele mai sărace țări din Europa în ceea ce privește resursele de apă pe cap de locuitor. Se concluzionează că este necesar, în condiții, să revizuim instituția de responsabilitate administrativă existentă pentru încălcări în domeniul utilizării și protecției resurselor de apă, și anume, este necesar să creștem sistemul existent de amenzi și să introducem principiul „poluatorul plătește”, în legătură cu care Ucraina va putea să se apropie și să îndeplinească cerințele Uniunii Europene în statele membre.

Cuvinte cheie: resurse de apă, infracțiuni de mediu, încălcări în domeniul de utilizare și protecția resurselor de apă, responsabilitate administrativă, Directiva UE privind apa

The article examines that the process of integration of our country into the European Union requires certain necessary changes in various spheres of public life, such as political, cultural, social, economic, legal, etc. Among all these components (constituents), the legal component plays an important role. After all, the goal of successful integration requires an appropriate level of coherence of the national legal system, where the main component is the system of legislation and the practice of its implementation in the legal system of the European Union.

It turns out that integration is a concept that should cover all spheres of public life of the state. An important place among such areas belongs to natural resources. Water plays a special role in this, because water is an essential component of the environment. In any case, the use of water resources should be rational, because according to experts, Ukraine is one of the least well-resourced countries in Europe in terms of water resources per capita. In this regard, our state's water policy should be based on the rational use of such a natural component, and therefore there is a need for some mechanisms to encourage such use.

The results are summarized as to the necessity and in view of the course of Ukraine on European integration necessary, in the conditions of today there is a revision of the existing institute of administrative responsibility for offenses in the sphere of use and protection of water resources. Namely, it is necessary to increase the existing system of fines, as well as to introduce the polluter pays principle, in connection with which Ukraine will be able to move even closer and meet the requirements imposed by the European Union on the Member States.

Keywords: water resources, environmental offenses, irregularities in the use and protection of water resources, administrative responsibility, EU Water Directive

Актуальність дослідження. Процес інтеграції нашої держави до Європейського Союзу вимагає внесення певних необхідних змін у різноманітних сферах суспільного життя, таких як політична, культурна, соціальна, економічна, юридична тощо. Серед усіх названих компонентів (складових) безумовно, важлива роль відводиться саме юридичній складовій. Адже мета успішної інтеграції вимагає відповідного рівня узгодженості національної правової системи, де головним компонентом виступає система законодавства та практика його реалізації до правової системи Європейського Союзу.

Інтеграція є поняттям, яким повинні бути охоплені всі сфери суспільного життя держави. Важливе місце серед таких сфер належить і природним ресурсам. При цьому особливу роль займають водні ресурси, адже вода є найважливішим компонентом навколишнього природного середовища. Це можна пояснити тим, що життя та виживання людей у значній мірі залежить від наявності та стану водних ресурсів. І тому забезпечення населення та всіх галузей економіки якісними водними ресурсами буде одним із основних пріоритетних завдань соціально-економічної політики нашої держави.

Користування водними ресурсами в будь-якому разі повинно бути раціональним, адже за оцінками експертів, Україна є однією із найменш забезпечених держав у Європі за запасами водних ресурсів на 1 жителя. У зв'язку із цим, політика нашої держави у сфері водних ресурсів повинна базуватися на заходах раціонального використання такого природного компоненту, у зв'язку із чим існує необхідність певних механізмів, щодо стимулювання такого використання.

Зазвичай, певних механізмів не є достатньо, і тому повсякчас виникає необхідність в іс-

нуванні мір відповідальності, у випадках здійснення певних правопорушень у сфері водних ресурсів. Зважаючи на тяжіння України вийти на міжнародний простір, як член європейської спільноти, тобто член Європейського Союзу, її законодавство, у тому числі і те, що стосується мір відповідальності за екологічні правопорушення (у даному випадку особливий природний компонент – вода) повинні відповідати основним вимогам, котрі ставить європейська спільнота перед державами, що бажають приєднатися на умовах членства до Європейського Союзу. У зв'язку із цим, постає актуальність у дослідженні та здійсненні певного узагальненого правового аналізу відповідності чи невідповідності адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері водних ресурсів, що визначається законодавством України до законодавства Європейського Союзу.

Основою метою дослідження виступає узагальнений аналіз адміністративної відповідальності у сфері водних ресурсів в Україні та Європейському Союзі.

Слід сказати, що в наукових колах мало досліджувалося питання адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері водних ресурсів в Україні та Європейському Союзі. У той же час, загальні відомості про юридичну відповідальність загалом за екологічні правопорушення та зокрема ті, що стосуються водних ресурсів в Україні та Європейському Союзі, стали предметом дослідження таких науковців: Ю.С. Шемшукенка, І.А. Куян, О.Я. Івасечко, В.І. Шатохи, К.В. Кошеленко, Н.Я. Шпарик, Тація, М.І. Хавронюка, А.М. Шульги, Е.Є. Туліної, М.К. Черкашиної І.В. Яковюка О.В. Артеменко та інших

Виклад основного матеріалу. Переходячи до безпосереднього дослідження адміністративної відповідальності, слід сказати, що у січні 2011 року набрав чинності Закон Украї-

ни «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики до 2020 року». Схвалення даної Стратегії стало необхідністю виконання Україною головного зобов'язання у довкільній галузі, у рамках реалізації пріоритетів Порядку денного Асоціації, Україна – ЄС, де важливим завданням є запровадження в Україні еко-системного підходу до управлінської діяльності та адаптації законодавства України у сфері охорони всіх природних компонентів (у тому числі – водних) до вимог основних директив Європейського Союзу [1].

Артеменко О.В. зазначає, що досить часто Україна черпає певні навички та уміння від Європейських держав світу, адже саме у порівнянні можливим є знаходження шляхів вирішення проблем з якими стикається не тільки Україна [2].

Водні ресурси у Європейському Союзі визнаються найбільш урегульованою сферою законодавства, що стосується навколишнього природного середовища. У зв'язку із потребою у фундаментальному перегляді законодавчої бази та з метою розроблення нової політики у сфері використання та охорони водних ресурсів, а також на підставі проведених консультацій із відповідними спеціалістами, економічна комісія у 2000 році запропонувала ухвалити Водну директиву Європейського Союзу, котра ставила за мету реалізацію таких завдань:

1) «досягнення «належного стану» для всіх вод до визначеної дати та збереження цього стану, там, де його вже було досягнуто раніше;

2) поширення сфери охорони водних ресурсів на всі води: як поверхневі, зокрема прибережні, так і підземні;

3) встановлення тарифів за користування водними ресурсами з урахуванням принципу відшкодування витрат і принципу стягнення плати із забруднювачів;

4) розроблення комплексної політики Співтовариства щодо використання водних ресурсів та її впровадження відповідно до принципу субсидіарності;

5) розширення участі громадян, залучених до захисту водних ресурсів;

6) управління водними ресурсами річкових басейнів, ґрунтуючись на комбінованому підході встановлення граничних показників

викидів і стандартів якості, з відповідними положеннями про координацію дій для міжнародних річкових басейнів, коли басейн річки розташований у більше ніж одній країні – члені ЄС, або коли він захоплює територію країн, що не є членами ЄС;

7) удосконалення законодавства, що регулює відповідальність за правопорушення у сфері водних ресурсів» [3].

Згадана Директива займає провідне місце серед значної кількості міжнародних нормативно-правових актів, що стосуються охорони природних об'єктів, адже визначає основні вимоги до членів європейської спільноти щодо регулювання та охорони у сфері водних ресурсів, до того ж визначає основні міри відповідальності за правопорушення у даній сфері, серед яких має місце і адміністративна відповідальність.

Окрім того, слід сказати, що вся політика Європейського Союзу, що стосується мір відповідальності за правопорушення у сфері водних ресурсів, визначається на рівні окремих статей у значні кількості міжнародних рішень та директив.

Так, важливу увагу ЄС приділяє відповідальності за забруднення морських вод, у зв'язку із чим було прийнято рішення-№ 2850/2000/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи від 20 грудня 2000 року про запровадження Рамкової угоди щодо співпраці у випадкових чи навмисно здійснених випадках забруднення водних ресурсів (моря). Дана угода ставить за мету: удосконалити можливостей держав-членів в аварійних випадках, включаючи виливання небезпечних речовин в море; підсилити рівень співпраці та взаємодопомоги між державами-членами з питань забезпечення компенсації за пошкодження відповідно до принципу «платить той, хто забруднив»; спрямувати додаткові зусилля держав-членів на національному, регіональному та місцевому рівнях на захист морського середовища, узбережжя та здоров'я людини від ризиків, пов'язаних з випадковим або навмисним забрудненням моря [4].

Юридична відповідальність відповідно до Директиви 2004/35/ЄС передбачає зобов'язання забруднювача вживати захо-

ди щодо запобігання настанню екологічної шкоди, у тому числі і ліквідації негативних наслідків екологічної шкоди з метою відновлення такого природного компоненту, як вода, до стану котрий існував до заподіяння такої шкоди, у тому числі і покриття витрат на здійснені заходи. Відновлення стану водних ресурсів метою відновлення природних ресурсів, зазвичай здійснює оператор, котрий заподіяв таку шкоду, у рамках конкретного плану ліквідації негативних наслідків такої шкоди [5, с. 21].

Щодо адміністративної відповідальності у Європейському Союзі завжди діє одна практика, що має вигляд схеми «забруднювач платить», відповідно до форм забруднення у межах своєї держави. Застосування даного принципу (правила) визначено на рівні значної кількості нормативно-правових актів вторинного права, особливо таких, що стосується саме окремих компонентів навколишнього природного середовища, у даному випадку – водних ресурсів. Так, для прикладу такий принцип закріплений і у загаданій вище Рамковій водній директиві і у Директиві Ради 96/61 ЄС, що стосується комплексного попередження та контролю за забрудненням навколишнього природного середовища.

У той же час принцип «забруднювач платить» у Європейському Союзі розглядають у контексті застосування будь-якої міри відповідальності за правопорушення у сфері охорони та використання водних ресурсів. І тому 9 лютого 200 року Європейська комісія прийняла Білу Книгу, щодо юридичної відповідальності, де основною метою було визначення саме цього принципу, щодо його застосування при притягненні до будь-якої відповідальності, у тому числі і адміністративної, за екологічні правопорушення, у даному випадку під таким правопорушенням можливо розуміти, правопорушення у сфері охорони та використання водних ресурсів [6].

Тому можливо дійти до висновку, що адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері використання та охорони водних ресурсів у праві Європейського Союзу є такою ж мірою відповідальності, як і будь-яка інша відповідальність. Проте, важливо

пам'ятати, що у будь-якому випадку особливе та необхідне застосування принципу «забруднювач платить» є пріоритетним заходом, що застосовується при кожному виді відповідальності.

Щодо чинного українського законодавства, яке регулює адміністративну відповідальність, слід сказати, що адміністративні правопорушення у галузі охорони навколишнього природного середовища, до яких і входить особливий вид – водні ресурси містяться у Главі 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення. У даній главі встановлюється адміністративна відповідальність за наступні види правопорушень:

1. Порухення права державної власності на води (стаття 48 КУпАП);
2. Порухення правил охорони водних ресурсів (стаття 59 КУпАП);
3. Порухення вимог щодо охорони територіальних і внутрішніх морських вод від забруднення і засмічення (стаття 59¹ КУпАП);
4. Порухення правил водокористування (стаття 60 КУпАП);
5. Пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порухення правил їх експлуатації (стаття 61 КУпАП);
6. Невиконання обов'язків з реєстрації в судових документах операцій зі шкідливими речовинами і сумішами» (стаття 62 КУпАП) та інші [7].

До того ж в українському законодавстві існує спеціальний кодифікований акт, який стосується охорони та захисту такого природного ресурсу – води – Водний кодекс України, який у тому числі і визначає правопорушення у сфері водних ресурсів, за здійснення яких настає передбачена законодавством України, відповідальність.

Так у Главі 23 даного Кодексу визначено, що порушенням водного законодавства визнається:

- 1) забруднення та засмічення вод;
- 2) порушення режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду;
- 3) самовільне проведення гідротехнічних робіт (будівництво ставків, дамб, каналів, свердловин);

4) недотримання умов дозволу або порушення правил спеціального водокористування;

5) пошкодження водогосподарських та гідрометричних споруд і пристроїв, порушенні правил експлуатації та встановлених режимів їх роботи;

6) самовільне захоплення водних об'єктів;

7) руйнування русел річок, струмків та водотоків або порушенні природних умов поверхневого стоку під час будівництва і експлуатації автошляхів, залізниць та інших інженерних комунікацій;

8) порушення правил ведення державного обліку вод або перекрученні чи внесенні недостовірних відомостей у документи державної статистичної звітності;

9) введення в експлуатацію підприємств, комунальних та інших об'єктів без очисних споруд чи пристроїв належної потужності;

10) порушення правил охорони внутрішніх морських вод та територіального моря від забруднення та засмічення та інші.

До того ж вказується, що «законодавством України може бути встановлено відповідальність і за інші правопорушення щодо використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів» [8].

Здійснюючи аналіз відповідності норм законодавства України, що визначає адміністративну відповідальність у сфері охорони та використання водних ресурсів до законодавства Європейського Союзу, науковці зазначають, що положення Водної Рамкової директиви щодо відповідальності за порушення водного законодавства відображено певною мірою у главі 23 Водного кодексу України. Зокрема, законодавець наводить перелік дій, які визнані порушенням водного законодавства, а також зазначає, що водокористувачі, винні у наведених порушеннях звільняються від відповідальності, якщо останні виникли внаслідок дії непереборних сил природи чи воєнних дій. Важливим положенням у рамках висвітлення питання відповідальності за порушення водного законодавства є передбачення обов'язку винної особи відшкодувати збитки, завдані внаслідок такого порушення. Слід зауважити, однак, що Водна Рамкова директи-

ва зобов'язує держави-члени ЄС визначити інший вид відповідальності, що буде застосований внаслідок порушень Директиви, а саме фінансові санкції, які мають бути згідно з умовами Директиви доцільними, відповідними та ефективними [9, с. 133].

І.В. Куян говорить про те, що особливості адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення будуть завжди визначатися специфічним характером правовідносин, адже складаються вони внаслідок взаємодії (поєднання) екологічних та адміністративних чинників. У зв'язку із цим вона визначає три основних групи адміністративних правопорушення, у галузі водних ресурсів, до яких належать: порушення правил охорони вод, порушення права користування водними ресурсами, порушення права власності на водні ресурси [10, с. 11].

До того ж, як уже було вказано раніше, перелік правопорушень, що були закріплені в КУпАП не є вичерпним і законодавством України встановлюються і інші правопорушення у сфері використання та охорони водних ресурсів, за які встановлюється адміністративна відповідальність. Так, відповідно до ст. 26 Закону України «Про виключну морську (економічну) зону», незаконне забруднення певним способом морського середовища, шкідливими для здоров'я людей або живих ресурсів моря, речовинами, що можуть завдавати шкоди або створювати перешкоди щодо правомірної діяльності на морському просторі, що, у свою чергу, передбачає порушення правил запобігання забрудненню морського середовища та що тягне за собою накладення штрафу від шестисот шістдесяти до тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян або конфіскацію морського, повітряного судна або споруди, із якої здійснено таке забруднення [11].

Порівнюючи законодавство Європейського Союзу та України, слід зазначити, що в Україні досить гострим питанням є сума вартості штрафів за порушення водного законодавства, так як у даний час ціна за порушення правил охорони води становить приблизно 50 грн, що є надзвичайно низьким, на відміну від країн ЄС. У той же час важливо відмітити, що з року в рік до Верховної Ради України пода-

ються законопроекти, котрі передбачають внесення змін до деяких законодавчих актів України, щодо посилення охорони водних об'єктів, котрі і мають на меті підвищувати штрафи за порушення правил охорони вод та посилення мір адміністративної відповідальності за такі правопорушення.

У той же час здійснивши узагальнений порівняльний аналіз відповідності чинного законодавства України на предмет його відповідності нормам Європейського Союзу щодо інституту адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері використання та охорони водних ресурсів, можливо зробити наступні **висновки**.

Прийнявши Закон України «Про державну програму адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу» №1629 ІУ України в автоматичному форматі, прийняла на себе зобов'язання по наслідуванню принципам, що викладені у Водній Рамковій Директиві.

Необхідно зазначити, що важливе значення в адміністративній відповідальності за правопорушення у сфері використання та охорони водних ресурсів у Європейському Союзі належить принципу «забруднювач платить», у зв'язку із чим основною особливістю у такій відповідальності є те, що у будь-якому випадку держава, що вчинила певне правопорушення незалежно від застосування певної міри відповідальності, повинна заплатити або грошові ресурси, вчинити певні заходи відновлювального характеру. В той же час, слід відмітити, що європейське законодавство не визначає особливостей адміністративної відповідальності у вигляді закріплення в одному законодавчому акті правопорушень у сфері водних ресурсів, за які наступає досліджувана відповідальність. Проте, існування значної кількості Директив та Рішень Європейського Союзу доводить важливість питання застосування мір відповідальності до порушників, у тому числі і адміністративної відповідальності.

Щодо українського законодавства, необхідним та, зважаючи на курс України на євроінтеграції, потрібним в умовах сьогодення є перегляд наявного інституту адміністративної

відповідальності за правопорушення у сфері використання та охорони водних ресурсів. А саме потрібним є підвищення наявної системи штрафів, а також запровадження принципу «забруднювач платить», у зв'язку із чим Україна зможе ще більше наблизитися та відповідати вимогам, котрі ставить Європейський Союз до держав-членів.

Література

1. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (дата звернення 13.02.2020 р.)
2. Artemenko Olena, Honcharuk Lidiya, Kachur Vira, Lytvyn Nataliia Environmental protection under the legislation of Ukraine and the republic of Poland: a comparative analysis of the main features. *The bulletin the national academy of sciences of the republic of Kazakhstan*. No 6. 2019. P. 178-182.
3. Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики: Директива Європейського Парламенту і Ради № 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962 (дата звернення 13.02.2020 р.)
4. Рішення Європейського Парламенту та Ради 2850/2000/ЄС від 20.12.2000 р. про запровадження Рамкової угоди щодо співпраці при випадковому або навмисному забрудненню моря. *Official Journal L*. 2004. № 138. P. 0012-0016.
5. Екологічна відповідальність: досвід ЄС та можливості для України. Аналітичний документ. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». 2018. 42 с. URL: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/447/files/webenvironmental-liabilityua2018.pdf> (дата звернення 13.02.2020 р.)
6. White Paper on environmental liability // COM (2000) 66 final. – Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2000. URL: http://ec.europa.eu/environment/legal/liability/pdf/el_full.pdf (дата звернення 13.02.2020 р.)
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. Відомос-

ті Верховної Ради Української РСР. 1984. № 51. Ст. 1122

8. Водний кодекс України: закон України № 213/95-ВР від 06.06.1995 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/213/95>. (дата звернення 13.02.2020 р.)

9. Правове регулювання відносин в сфері довкілля в Європейському союзі та в Україні / О. Г. Акментина, І. М. Андрущенко, О. Ю. Биченко [та ін.] ; за заг. ред. к.е.н. В. Г. Дідика. К. : Центр учбової літератури, 2007. 580 с.

10. Куян І. А. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / І. А. Куян; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2001. 18 с.

11. Про виключну морську (економічну) зону: закон України № 162/95-ВР від 16.05.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 13.02.2020 р.)

References

1. On the basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2020: Law of Ukraine of 21.12.2010-No. 2818-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (accessed 13/02/2020)

2. Artemenko Olena, Honcharuk Lidiya, Kachur Vira, Lytvyn Nataliia Environmental protection under the legislation of Ukraine and the republic of Poland: a comparative analysis of the main features. *The bulletin the national academy of sciences of the republic of Kazakhstan*. No 6. 2019. P. 178-182.

3. On establishing a framework for Community action in the field of water policy: Directive 2000/60 / EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962

(accessed 13/02/2020)

4. Decision of the European Parliament and of the Council 2850/2000 / EC of 20 December 2000 establishing a framework agreement on cooperation in the event of accidental or deliberate pollution of the sea. Official Journal L. 2004.- № 138. P. 0012-0016.

5. Environmental responsibility: EU experience and opportunities for Ukraine. Analytical document. Resource and analytical center «Society and environment». 2018. 42 p. URL: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/447/files/webenvironmental-liabilityua2018.pdf> (accessed 13/02/2020)

6. White Paper on Environmental Liability // COM (2000) 66 final. - Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2000. URL: http://ec.europa.eu/environment/legal/liability/pdf/el_full.pdf (accessed 13/02/2020)

7. Code of Ukraine on Administrative Offenses of December 7, 1984 Notices of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR. No. 51, 1984. 1122

8. Water Code of Ukraine: Law of Ukraine-No. 213/95-BP of 06.06.1995 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/213/95>. (accessed 13/02/2020)

9. Legal regulation of environmental relations in the European Union and in Ukraine / OG Akmentina, IM Andrushchenko, OY Bychenko [and others]; for the total. ed. Ph.D. VG Didika. K.: Center for Educational Literature, 2007. 580 p.

10. Kuyan IA Administrative responsibility for environmental offenses: author. diss. ... Cand. lawyer. Sciences: Special. 12.00.07 / IA Kuyan; NAS of Ukraine. Institute of State and Law. VM Koretsky. K., 2001. 18 c

11. On the exclusive maritime (economic) zone: Law of Ukraine No. 162/95-BP of May 16, 1995 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80> (accessed 13/02/2020)